

DONÁTH PÉTER

Hetvenöt éve történt: Meskó Gyula, a „Vörös Sziget dinamója”

A magyar pedagógustársadalom 20. századi történetében – ahogy az közismert –, általános volt, hogy az állam által képviselt és elvárt mindenkori ideológia, világnézet követését, képviselését, közvetítését várták el annak tagjaitól. Különösen ez volt az elemi/általános iskolai tanítókkal szembeni elvárás a század első felében-kétharmadában. Az „amilyen a tanító, olyan az iskola” egyszerűsítő tézise jegyében úgy vélték, hogy az akkoriban fokozatosan általánossá váló elemi majd általános iskolai iskoláztatás keretében a kisgyermekkorú nevelők lehetnek – nemre való tekintet nélkül – a mindenkori politikai hatalom által kívánatosnak tartott állampolgárok előkészítői, mai kifejezéssel „programozói”, az aktuális világnézeti és erkölcsi-politikai elvárásoknak megfelelően.

Felkészítésüket, a „programozók programozását” a tanító(nő)képző intézetektől várták. Ezért a képzők története igen plasztikusan kirajzolja az 1918–1921 és 1945–1949 közötti időszakok rendszerváltozásaival járó világnézeti-politikai fordulatok hatását. Azt, hogy a vallásos-hazafias, ateista és szocialista/kommunista-ellenes nevelés feltétlen elvárását miként próbálták 1919-ben, majd 1948-tól kezdődően újra, rapid módon annak ellenkezőjével felváltani a pedagógusok,

a tanítóképzős tanárok ellentmondást nem tűrő kényszerítésével, az erre nem hajlandók, vagy az előző kurzushoz/világnézethez túlságosan kötődőnek tartottak eltávolításával.

Oktatástörténeti szakirodalmunk részletesen feldolgozta, hogy 1945 és 1949 között milyen lépések, intézkedések, propaganda-hadjáratok (a megalapozatlanul „fasisztának” minősített Horthy-rendszer által bevezetett adminisztratív eszközök: igazolások, B-listázások) – mutatis mutandis – újra-élesztésével, represszív eljárások (internálások, speciális bíróságok stb.) és az államvédelmi osztályok alkalmazásával miként „tisztogattak” a tanítóképzők pedagógusai és diákjai körében. Történt mindez állami szervek, nemzeti bizottságok, a kormány-pártok és a pedagógus-szakszervezet közreműködésével. Minden felszínre jutó ellenál-

lást kíméletlenül letörve kényszerítették a pedagógusokat, diákokat a marxista-leninista ideológia, a személyi kultuszok (Sztálin, Rákosi stb.), a szovjet ünnepek (pl. április 4., november 7., a Komszomol-évforduló stb.) látszólagos elfogadására.¹

1948. november 15-én Szávai Nándor a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium-államtitkára (az MDP Köznevelési Bizottságának tagja) előterjesztést készített a

a pedagógusok, a tanítóképzős tanárok ellentmondást nem tűrő kényszerítésével

¹ Részleges felsorolásukat lásd az irodalomjegyzékben.

minisztérium legfontosabb feladatairól, melyekből a témánkhoz kapcsolódókat a dokumentumban szereplő sorszámaikkal idézzük: „2./ A clerikális reakció elleni következetes harc, szorosan együttműködve a Párttal és a tömegszervezetekkel. [...] 6./ A dialektikus materializmus mind fokozódó érvényesítése az állami oktatásban. 7./ A Szovjetunió társadalmi, gazdasági és kulturális eredményeinek fokozottabb megismertetése az iskolai és iskolán kívüli oktatásban és mint ennek leghatásosabb eszköze, az orosz nyelv tanításának tervszerű fokozása. 8./ Az iskolával kapcsolatos tömegszervezetekkel (Pedagógus Szakszervezet, Nőszövetség, ifjúsági szervezetek) való együttműködés szerves kiépítése, a minisztérium és a szervezetek munkaterveinek egybehangolása.”²

Az 1948 őszi ideológiai fordulat betetőzéseként december 10–11-én a Pedagógus Szakszervezet III. Küldöttközgyűlésén Révai József, Ortutay Gyula, Alexits György, Lukács Sándor magyarították a pedagógus küldötteknek a velük szemben támasztott új elvárásokat.

Ortutay miniszter a korábbinál sokkal markánsabban fogalmazta meg a pedagógusokkal szembeni politikai világnézeti követelményeket a magyar demokrácia „épülésének azokban a pillanataiban, mikor a népi demokrácia átépül, átépíti szervezetét, politikai, gazdasági, társadalmi, művelődési struktúráját a szocializmus felé. [...] Az az igazság, hogy a nevelés egyben politikai funkció is. Tagadhatatlan, hogy a nevelés

szakmai munka is. [...] De nem akarjuk elhanyagolni a nevelőtársadalom politikai képzését sem. [...] Mi tudatosítani kívánjuk, hogy a nevelésnek az általános iskola első osztályától, de a kiseddőtől kezdve politikai funkciója is van, mert igenis a nevelő napról-napra való ráhatásával, munkájával politikailag is formálja a gyermeket. Nem közömbös, hogy milyen álláspontot idegeznek be a gyermekbe a szociális fejlődés, a világ eseményei iránti érdeklődés szempontjából. [...] Éreznünk kell, hogy milyen teherterhelés ez a rossz, kártékony múlt bennünk, milyen forradalmi erővel kell ennek emlékét, hagyományait letörni, úgy, hogy az értékes nemzeti hagyományaink megőrződjenek. [...]

[É]ppen ezért, ha van társadalmi munka, amelyben a munka végzője nem ingadozhat egy pillanatra sem, akkor a pedagógusnak politikailag nem szabad ingadoznia. És az a pedagógus, aki ingatag, aki kétkulcsos poli-

titikát folytat, és aki falujában a reakciós erőknél megnyugtatóra azt mondja: »én nem tehetek másként, nem cselekedhetek másként«, aki mást mond az iskolában, mást

a szülőknél, aki a reakcióval paktál, miközben a demokráciában, demokratikus iskolában akarja megkeresni kenyérért, meg kell mondanom, ennek nincs helye miközöttünk.”³

Alexits György, a VKM államtitkára (majd az MTA főtítkára) előadásában hangsúlyozta: „Tudomásul kell venni mindannyiunknak azt a tényt, hogy ma már a marxizmus-leninizmus nélkül egyetlen értelmes szót sem lehet kimondani olyan kérdésben, amely a

„ma már a marxizmus-leninizmus nélkül egyetlen értelmes szót sem lehet kimondani”

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (A továbbiakban: MNL OL) M-KS-276. f. 65. cs. 341. őe [örzési egység]. Az alábbiakban szereplő összes idézet betűhű közlés.

³ Ortutay, 1948. 3–6. (Kiemelés tőlem – D. P.)

társadalom fejlődését irányítja, így tehát a pedagógia tekintetében sem. Ha tehát a pedagógusok egyetértenek azzal, hogy nekünk politizálnunk kell, mert pedagógusok vagyunk, mert építeni akarunk, előbbre vinni országunk ügyét és ezzel saját ügyünket is, akkor minden pedagógus legelső

feladatává válik, hogy a marxizmus-leninizmus kérdéseivel megismerkedjen és ezeket a mindennapi élet gyakorlatába átvigye.

Ha nekünk a marxizmus-leninizmus vérünkkel válik, nem lesznek problémáink az egyházi reakcióval kapcsolatban és semmiféle más reakcióval szemben sem. [...] Azt hiszem, hogy nekünk, haladó pedagógusoknak kötelességünk felvilágosítani minden magyar pedagógust arról, hogy mi csakis, mint a forradalmi társadalmi átalakulás élmunkásai állhatjuk meg a helyünket. Vegyük tudomásul azt, hogy nem tudjuk teljesíteni feladatunkat, ha nincs kellő értékünk a dolgozók előtt. Ezt pedig akkor érzjük el, ha betöltjük hivatásunkat, vagyis a munka és a munkát végzők megbecsülésére, a valóságos szabadság tiszteletére tanítjuk népünket, arra, hogy hogyan kell építenünk országunkat, hogyan jutunk el a népi demokrácián keresztül a szocialista Magyarországra és majdan egy kommunista, boldog jövő Magyarországaiba.”⁴

Ilyen megfontolások alapján fordulhatott elő, hogy 1949. szeptember 1-jétől, a tanítóképző intézeti vagy középiskolai tanári végzettség követelményét felretéve, a mindössze középfokú tanítói végzettségű Meskó Gyulát nevezték ki az államosított pécsi püspöki

tanítóképző megbízott igazgatójává, egyetemi végzettségű tanárok vezetőjévé. Azonnal lázas munkához látott. Leszereltette az épület műemlékértékű, kovácsoltvas belső kapuját, amely az egykori pálos kolostort díszítette, s a többmázsás kaput a szemétdombra vitette azzal a szándékkal, hogy idővel eladja a MÉH-nek.⁵

Szeptember 3-án levéllel fordult a Nemzeti Magasépítési Vállalat vezetőségéhez: „A vezetés alatt álló pécsi állami

pedagógiai fiúgimnázium, amelynek vezetésével csak három napja lettem megbízva, a korszerűsítés és a demokrácia szempontjából nagyon sokban kifogásolható. Ott lógtak még 1949. szept. 1-jén a püspökök és szentek képei stb. stb. Rákosi, Sztálin vagy Lenin képet sem az igazgatói irodában, sem a nevelőtestületi szobában nem találtam. [...] Hasonlóan beszélhetek a tisztaság és a nevelési lehetőségről. [Sic!] A tornaterem egy disznóól. A diszterem egy csúfterem. Ezért fordulok most az Elvtársakhoz, hogy amennyiben mód lenne rá, három-négy kőműves elvtárs segítségével egy vékony fal lebontásával és kis átalakítási munkálatokkal a tornaterem is olyan lenne, ahol szeptember 12-én meginduló tanulás, ill. tanítás alkalmával egy emberségesebb iskolarész nyújthatnánk a jövő nemzedék ifjainak. Csak így építhetjük a szocializmust, ha magunk is építünk és nem várunk mindent fentről. Ha arra várok, hogy a kultuszminiszter mikor juttat ezen államosított iskolának is, akkor még idő telik bele, mert bár panaszkodom és kifogás tárgyává teszem az

⁴ Alexits, 1948. 32–33. (Kiemelés tőlem – D. P.)

⁵Szántó, 1999. 112.

intézet állapotát, vannak még rosszabb állapotban lévő iskolák. Igaz, ez nem a demokrácia bűne, de az elmúlt Horthy era tudatos mulasztása. [...] Előre a szocialista iskoláért!”⁶

Szeptember 9-én már a Szikra Könyvkiadó igazgatóságához fordult: „Az intézet átlamosított. Nincs egyetlen Marx-, Lenin-, Sztálin képe. Rákosi képe is csak egy van. Fedezet teljesen erre nincsen. Viszont mozgalmi szempontból halasztást nem tűrően új szellemet kell bevinni az intézetbe. Kérem az Elvtársakat – amennyiben módjukban áll – küldjenek ezen reakciós intézet részére a fenti képek mindegyikéből legalább 5-5 darabot díjtalánul. Szabadság!”⁷

Meskó Gyula szeptember 15-én a Szülői Munkaközösség vezetőségének megválasztására összehívott előző napi értekezletről jelentett a tanügyi főigazgatóságnak: „[...] kb. 150 szülő jelent meg. A hangulat kezdetben ellenséges, reakciós volt, de a gyűlés második részében a nevelőtestülettel és a demokratikus szülőkkel karöltve leszereltem a nemkívánatos elemek érvénysülését.

Az értekezlet első pontja volt *az orosz nyelv tanítása a gyakorlóiskolában*. Ehhez hozzászólt egy férfi és egy nő (mindkettő értelmiségi) reakciós szellemben. Beszédéből

„a demokratikus szülőkkel karöltve leszereltem a nemkívánatos elemek érvénysülését”

kiérződött Szovjetunió ellenes magatartása. Nevezett pontos nevét és címét a holnap napon pótlólag jelentem.⁸ A nő arra hivatkozott, hogy ő, mint pedagógus is, és aki maga orosz nyelvet tanít (orosznyelvi munkaközösségben részt is vesz) nagyon nehéznek látszik az orosz nyelv. [Sic!] Erre [...] válaszolva megmagyaráztam a nyelv jelentőségét, szükségességét és

azt, hogy felfogása az irányban, hogy e nyelv nehéz, téves. Ugyanilyen hangban hozzászólt Dr Hang Ferenc tanügyi főtanácsos, Kerényi József

és Csaba Ferenc kartársam. De hozzászólt az orosz nyelv mellett Cett Józsefné, Schádl Györgyné a SZ. M. újonnan megválasztott elnöknője, és Betiol János. Majd munkásszonyok viharos tapsa teljesen lehengette a reakció működését. A háttérben meghúzódva lapított a hitoktató is. Erős a gyanúm, hogy ebben neki is volt része, ha nem is nyíltan, de burkoltan” – írta az igazgató, majd a megválasztott szülői munkaközösség tagjainak névsorát és munkaköri státuszát sorolta fel, hozzátéve: „A választás a reakció leszerelés után egyhangúan történt. Majd a végén felszólalt Batiol János börgyári munkás és Schádl Györgyné *éltetve Rákosi Mátyást és a Szovjetuniót. A szülők felállva éltették Sztálin elvtársat és hosszas tapssal*

⁶ Meskó igazgató a Magasépítési Nemzeti Vállalat vezetőségéhez (Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltára a továbbiakban: MNL BaVL VIII. 60. iktatott iratok 13a. 20/1949–50.) Köszönöm Nagy Anitának a pécsi levéltári kutatáshoz nyújtott segítségét.

⁷ Meskó igazgató a Szikra Könyvkiadótól mozgalmi képek ajándékozását kéri. (MNL BaVL VIII. 60. iktatott iratok 13a. 31/1949–50.)

⁸ Szeptember 17-én jelentette, hogy a „f. hó 14-én megtartott szülői munkaközösségi értekezleten a legnemkívánatos [Sic!] hangot Salatz Mikós egyetemi tanár ütötte meg. Kijelentésével, hogy neki két oroszul beszélő sógora van és ezektől nyert értesülés alapján az orosz nyelv a legnehezebb nyelv a világon, igyekezett befolyásolni a tömeget és nemcsak befolyásolni, de olyan ellenszenves szovjetellenes légkört fűtött be, hogy úgy nekem, mint a többi munkatársaimnak elég munkát adott, hogy eloszlassam ezt a nemkívánatos hangulatot.” (MNL BaVL VIII. 60. iktatott iratok 13a. 65-1/1949–50.)

örömmel könyvelték el a reakció feletti győzelmet. Az értekezlet a Köztársasági Indulással ünnepélyesen nyert befejezést. Egyik szülő (munkás) gyűlés közben megjegyezte: Igazgató elvtársnak nehéz dolga van itt, de mi majd segítünk és melléje állunk. Az eseményeket a Magyar Dolgozók Pártjának jelentette Cett Józsefnek elvtársnő. Ugyancsak jelentést tesz erről a Sz. M. elnöknője Schádl Györgyné az M.N.D.Sz.-nek.”⁹

Az orosz nyelv tanításával kapcsolatos „diadalát” elmélyítve

Meskó Gyula október 17-én jelentette a főigazgatóságnak: „több szülő kérelmére 1949. november hó 1-től ingyenes orosz nyelvi tanfolyamot indítok. 1949. október 2-án megtartott

szülői értekezleten több szülő kért, hogy ingyenes orosz nyelvi tanfolyamot indítsak, hogy majd a gyermekeiket a tanulásban ellenőrizhessék, ill. elősegíthessék.”¹⁰

Nem került el Meskó igazgató éber figyelmét „a klerikális reakció” ellen akkoriban elvárt küzdelem sem. Október 3-án dr. Taksony József hittanár elhelyezését kezdeményezte a főigazgatósnál: „Nevezett magtartása nem egyeztethető össze az Új Alkotmányban lefektetett hitoktatási jogokkal. Néhány tanuló bevallása szerint a hitoktatásra való jelentkezés körül a hitoktató úr mesterkedett olyanformán, hogy a kiskorú gyermekkel íratott alá cédulákat, állandóan jár az ifjúság között, mint valami

kémlelő. Bár ezt neki betiltottam. Legutóbbi ténykedésével pedig az órarend összeállításába szeretett volna beleszólni, mire én az igazgatói irodából kiutasítottam.”¹¹ Majd két nap múlva hozzátette: „Nevezett magtartása kimondottan antidemokratikus. Ilyen nyakatekert furfangos papot még nem igen láttam. Képes mindenre. Az első szülői értekezletet is a reakció malmára igyekezett hajtani, de sikerült idejében leszerelni, nevezett csápjai igen messze és mélyre nyúlnak.”¹²

Nem került el Meskó igazgató éber figyelmét „a klerikális reakció” ellen akkoriban elvárt küzdelem sem.

Emellett Meskó már szeptember 29-én kérte, hogy az intézetnek – a kántorképzés megszüntével – „feleslegessé vált” – orgonáját eladhassa, és az árán fúvószenekar felállít

tásához szükséges hangszereket vásárolhasson. „A fúvós zenekar mozgalmi szempontból fontosabb, mint az orgona. Egy 24 tagú zenekar szervezése alapot ad évente 24 nevelőnek, aki kikerülve falura maga is mint karmester egy-egy zenekarral »forradalmasíthatja« a falut zenei téren. Nagyon sokszor karmester hiánya miatt nem jön létre egy-egy falusi fúvós zenekar” – írta, ám a VKM nem járult hozzá az orgona eladásához és a billentyűs hangszer helyett a fúvós zenei képzés megindításához sem. A polgármesternél sikertelennek bizonyult Meskónak a korábbi városi leventezenekar hangszereinek

⁹ Meskó igazgató 65/1949–50. sz. jelentése a Szülői Munkaközösségi gyűlés lefolyásáról. (MNL BaVL VIII. 60. iktatott iratok 13a. 65/1949–50. Kiemelések tölem – D. P.) M.N.D SZ. – a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége

¹⁰ Meskó igazgató 233/1949-50. sz. a tankerületi főigazgatósnak ingyenes orosz tanfolyamról a szülők számára. (MNL BaVL VIII. 60. iktatott iratok 13a. 233/1949–50.)

¹¹ Meskó igazgató 158/1949-50. sz. a főigazgatóshoz Dr. Taksony hitoktató leváltását, áthelyezését kéri. (MNL BaVL VIII. 60. iktatott iratok 13a. 158/1949–50.)

¹² 158-1/1949-50. sz. (MNL BaVL VIII. 60. iktatott iratok 13a. 158/1949–50.)

megszerzésére irányuló törekvése is.¹³ Kudarca nyomán és a „klerikális hangszer” iránti dühében „az orgonának a sípjait a növendékek közreműködésével fejszével összehorpasztotta és széthasogatta, ahol csak lehetett használhatatlanná tette” – írta erről később Szántó Károly, az intézet Meskót követő igazgatója.¹⁴

A „Vörös Sziget dinamóját” – aminek Meskó magát tekintette az általa reakciónak tekintett pécsi belvárosban álló, szándékai szerint „Vörös Szigetté” fejlesztendő intézet igazgatójaként – nem törhette meg egy ilyen apró sikertelenség. 1949. október 9-én felhívat fogalmazott „az októberi forradalom méltó megünneplésére”:

„Eltársak! A pécsi pedagógiai főgimnázium (volt tanítóképző és líceum) Kosuth Lajos u. 44. szám, mint államosított intézet, Pécs egyik legelhanyagoltabb iskolája. Ez érthető. Hiszen a klerikális rendszernek az volt a célja, hogy olyan nevelőket bocsásson ki falura a nép közé, akik nem a kultúrát, hanem a sötétséget terjesszék. Ezért már a környezetét is igyekeztek egy elátkozott várkastélyszerűen varázsolni, [Sic!] nehogy esetleg valami szépet, jót és okosat tanulhassanak. Makarenkói esztétikáról, optimizmusról, vagy Marxi-Lenini [Sic!] elméletről itt az államosításig egy szó sem volt, míg az államosítás utáni helyzet is olyan volt, hogy 1949. évi szeptember havában kellett leszedetnem a püspöki képeket, püspöki koronákat és mindazt, ami emlékeztetett a múlt világra. Így a könyvtárban

selejtezés nem volt. Most selejtezzük a fasiszta és szovjetellenes könyveket 1949. évi október havában. Ilyen körülmények között nem csoda, ha a kerék sehogy sem mozog. [Sic!]

De hogy ezen intézet gyakorlóiskolája is nyolcosztályos lett e tanév kezdetén, kevésnek bizonyult a tantermek száma is. Gyökere átalakításra van szükség. Eddig a Szülői Munkaközösséggel végeztük a nagy átalakításokat (falak kidobása, festés stb.). Mai diákszövetségi és nevelőtestületi értekezleteinken elhatároztuk, hogy a diákszövetség részére, ami egyúttal tanterem célját is fogja

szolgálni egy termet újjáépítettünk és olyanná varázsoljuk, amilyen még Pécsen egy iskolában sincs. E terem neve pedig »Októberi forradalom díszterem« lesz. Ennek költségei kb. 8-10.000 forintot tesz ki. A termet november 7-én az Októberi Forradalom születésnapján fogjuk felavatni a többi kisebb termekkel, amelyek most készülnek. Az Októberi Forradalom Díszterem újjáépítésében minden elvtárs munkáját, hozzájárulását, pénzét és áldozatkészségét kérjük.

Kérem az Elvtársakat, hogy nincs lehetetlenség, csak tehetetlenség, elve alapján siessenek segítségünkre és ezt a maradi klerikális iskolát tegyük meg első iskolájává, [Sic!] ahol az ifjúság, mely 1-2 év múlva maga is nevelni fog, olyan dolgokat lásson, halljon és tapasztaljon, ami csak a szocialista politikában lehetséges.

Előre az Októberi Forradalom Díszteremének megépítéséért!

Előre a Szocialista Iskoláért!

¹³ Lásd ehhez: MNL BaVL VIII. 60. iktatott iratok 13a. 135/1949–50., 163/1949–50., 2610/1949–50. sz., 32.840/1949. V. sz.

¹⁴ Szántó, 1999. 112.

Optimizmussal az ifjúság neveléséért! Ki jelentkezik elsőnek?

Szabadság!¹⁵

Forrásainkból nem világos, hogy kinek is szólt ez a felhívás, milyen körben terjesztették, s az sem, hogy mennyiben bizonyult eredményesnek. Számunkra ez nem is fontos, hiszen jelen írásunkban nem a pécsi képző történetére, hanem egy politikai okból megfelelő képzettség híján az intézet élére kinevezett igazgató mentalitásának érzékeltetésére teszünk kísérletet. Szántó Károly szerint elődje, Meskó „azt hitte, hogy az új rendben nem kell szaktudás, hanem elegendő bizonyos jelszavak állandó hangoztatása, és csak örökös szervezés, változtatás, izgalom, mozgalom kell. Ha valami eszébe jutott éjszaka[,] [...] akkor azt az ötletet felírta [...] noteszába és másnap »bevezette« a tanári karnak azonnali megvalósításra. [...] Órák alatt vészcsengővel félbeszakította a tanítást, és röpgyűléseket szervezett. Harsogott, bömbölt a csengő, és ilyenkor mindenkinek, tanárnak és diáknak a díszterembe kellett futólépésben, lélekszakadva rohannia, hogy meghallgassa az igazgató aznapi eligazítását, utasítását. Meskó a tennivalókat először az ifjúsági szervezettel, a DISZ-szel beszélte meg. Ilyenkor a tanárok izgatottan lesték, hogy az igazgató és az ifjúsági vezetők milyen újdonságokat találnak ki a megvalósításra, pl. rongy- és vasgyűjtés. A tanári tekintély így persze a

„mindenkinek a díszterembe kellett lélekszakadva rohannia, hogy meghallgassa az igazgató aznapi eligazítását”

minimumra zsugorodott, az avantgardizmus elburjánzott. Meskót az a meggyőződés vezette, hogy rövid idő alatt egy *abszolút kommunista iskolát* hoz létre. Munkaversenyt hirdetett a többi iskolák számára az üzemi és gyári munkaverseny mintájára. Még bélyegzőt is készíttetett: »Munkaversenyben vagyunk!« felirattal, és a pecsétet hivatalos ügyiratokra, meg tanulók dolgozataira, füzetekre is rányomta”.¹⁶ 1950. március 14-i lakásigénylésében büszkén említette, hogy ő „már az elmúlt verseny idején eredményes mun-

kája alapján »Kiváló munkás« kitüntetést kapott”.¹⁷

Meskó elégedett volt a saját teljesítményével, úgy vélte, hogy hatékony „dinamója” az általa építeni szándékozott „Vörös Szigetnek”. Nem érzé-

kelte, hogy a környezete csak gúnyolódik mindezen. A „tanérváró értekezleten Bognár József tanár ugyanis kifigurázta ezt, amit ő komolyan vett. Bognár ugyanis a jegyzőkönyv tanúsága szerint ezt mondta neki a vakáció előtt búcsúzóul a tanári kar nevében: »Kívánom Igazgató Elvtársnak, hogy a nyári szünetben *tekerceslje körül a dinamóját friss idegszálakkal*, hogy a jövő tanévben még nagyobb lendülettel fogjunk hozzá a kijelölt teendőkhöz«. A jegyzőkönyv szerint »Meskó igazgató meghatottan mondott köszönetet Bognár tanárnak keresetlen szavaiért, melyekben jókívánságait fejezte ki« – idézte visszaemlékezésében utódja, Szántó Károly.¹⁸

Mindazonáltal a szakmai, pedagógiai munka háttérbe szorításának

¹⁵ 197/1949–50. sz. Felhívás az októberi forradalom méltó megünneplésére. (MNL BaVL VIII. 60. iktatott iratok 13a. 197/1949–50.)

¹⁶ Szántó, 1999. 110–111.

¹⁷ MNL BaVL VIII. 60. iktatott iratok 13a. 230/1949–50.

¹⁸ Szántó, 1999. 112.

következményei idővel megmutatkoztak az oktatásirányítási hatóságok felé is, amiről Meskó Gyula is értesülhetett, mert 1950 szeptemberében valamelyest változtatott a korábbi magatartásán. Kollégái legalábbis ezt is említették az intézetet 1950. október 25–26-án meglátogató minisztériumi főelőadó, Domokos Lajos kérdéseire válaszolva. Ő november 2-i összefoglaló jelentésében összegezte a tantestület tagjaitól és a Meskó igazgatótól hallottakat. Idézünk ezek közül néhányat:

„Fekete János pedagógia szakos, 26 éve tanít az intézetben. Az igazgató kapkodó, rendszertelenül dolgozik, ami részben a felsőbb hatóságok kapkodásából is adódik. Tanítóképzőben az igazgató nem működött. Szakmai irányításról beszélni sem lehet. Politikai vonalon túloz. A munkafelajánlások túlzottak. A termelési értekezlet délután 4-től [éjjel] ½ 2-ig tartott. A testület viszonya az igazgatóval nem szívélyes. Nincs egy ember sem, aki ne örülne, ha elkerülne ettől az iskolától máshová. Túlhajszoltság, túlterheltség jellemzi a tantestületet. A múlt évben az irodájára igazgató helyett a »Vörös sziget dinamója« volt kiírva, a tanári szoba helyett pedig »Makarenko utódai«. Ezeket a felírásokon mindenki nevetett és túlzásnak tartotta. A növendékek jelenleg is dekorálnak órák alatt.

Klug K. György 27 éve tanít ebben az iskolában, rajz-kézimunka szakos. A vezetés nem megy jól. A tanulmányi munka alacsony színvonalú. Ő személyesen igen keveset taníthatott az osztályokban, mert dekorálnia kellett. Most már javult ez az állapot. Általában minden a külsőségekre ment. Az igazgató a politikai nevelés érdekében az órának a felét, sőt néha az egész órát is

elvette. Az igazgatónak az a véleménye, hogy a nevelőtestület a tanítási munkájáért fizetésének csak 40%-át kapja, a többi 60%-ot politikai és társadalmi munka terén kifejtett tevékenységével kell, hogy kiérdemlje.

Nincs megfelelő képessége a tanítóképző vezetéséhez. Talán általános iskolában megfelelné. Ebben a tanévben vállalta, hogy október 22-ig hivatalos óra alatt is dekorál, de

jelentette az igazgatónak, hogy október 22-e után csak írásbeli parancsra lesz hajlandó [dekorálni] az osztályt. Úgy látja, hogy az igazgató életörő

karrierista. Kijelenti, hogy sokan félnek az ilyen természetű beszélgetésektől, mert a múlt év decemberében őszintén megnyilatkoztak egy hasonló alkalommal, és bizony annak lett rossz, aki megmondta az igazat.

Bodnár József magyar-történelem szakos 1 éve jött az iskolához. Az MDP tagja. Úgy érzi, hogy az iskola sokat akar markolni, éppen azért keveset szorít. Ő maga ideges, ingerült és fáradt. Nem tudja a munkáját úgy ellátni, amint kellene. Az igazgató a tavalyihoz képest már javult, de ötleteiről, mellyel állandóan zavarja a tantestületet [nem mond le], s így a viszony a tanári testület és az igazgató között állandóan feszült. Az igazgató terrorral dolgozik. Pl. a békekölcsönnel kapcsolatosan Fekete tanárt, akinek 3 gyermeke és 1 beteg felesége van, felelősségre vonta, hogy miért csak 400 forintot jegyzett. Általában külsőségekre, dekorálásra szorítkozik az igazgató munkája. A dekoráció is rendszertelen. A kifestett falakat összeszegeli, a diákok du. 3-tól este 11-ig dekorálnak. Az igazgató órákról hívja ki a DISZ vezetőségi tagokat. Rengeteg röpgyűlést tart. Az igazgató fúrja azokat, akik a hibáira rámutatnak. Szeretné, ha máshová helyeznék, mert nem

érzi a nyugodt munkafeltételeket. Sokan elhagyják a tanítói pályát, a növendékek közül is. Nem vezet jól az iskolát.

Gyulavári László magyar-történelem szakos, 2 éve tanít az iskolában. Az igazgató rendszertelenül dolgozik, Rendetlen az iroda, tavaly rendetlen volt a pénzkézeltés, baloldali elhajló. Vele személyesen rossz viszonyban van, ezt több ízben érezte vele. Az igazgató nem válogatja a kifejezéseit, s neki azt mondta, hogy hazudik. Errre a tanár az igazgató szemébe mondta, hogy ő hazudik. Mindenre árulkodik. A volt szülői munkaközösség vezető elmenekült, mert nem bírta, hogy Meskó igazgató magát állandóan tömjénezi. Úgy hírlík, hogy Rákosi elvtárs személyes barátságát élvezi. A testület fél Meskó igazgatótól, mivel gyakran fenyegetőzik.

Szepes Lajos: az igazgató rapszodikus karrierista. Most is az egyes órák helyett dekoráltat. *A testület fél az igazgatótól, az idén enyhült a viszony. Szakmai irányítást nem tud adni* – mondták az érdemben véleményt formálni tudó, merő pedagógusok.

Domokos Lajos a látogatás során kialakult benyomásait, javaslatát így összegezte: „A testület meghallgatása után az a véleményem alakult ki, hogy *Meskó igazgató igen kevés szakmai hozzáértéssel irányította az iskolát.* Ez kitűnt egyébként a vele folytatott közvetlen beszélgetésből is. A szakmai hiányt mindenképpen pótolni akarta, ezért tolodott át a külsőségekre (dekoráció). *A testületet igen nehéz helyzet elé állította és maximális követelményekkel olyan helyzetbe hozta, hogy szakmai munkájukat nyugodtan elvégezni*

nem tudták. Megállapítható, hogy a tanárok többsége fél Meskó igazgatótól. Jellemző erre Gelbner Aladárné megjegyzése, hogy mire az iskolába ért, sokszor az izgalomtól sírni kezdett. Meskó igazgató nem találta meg a megfelelő utat, amely a nevelőkhöz vezet. Nem is próbálta őket nevelni, ami leginkább abból látszik, hogy *nekem azt állította, hogy egyetlen tantestületi tagban sem bízok.* Az is kitűnik a beszélgetésekből, hogy a

mire az iskolába ért, sokszor az izgalomtól sírni kezdett

tavalyi állapottal szemben idén enyhülés mutatkozik, és a kartársak már nem érzik olyan nyomasztónak az igazgató rendszertelen ötlet

dömpingjét, mint tavaly. Tekintettel arra, hogy *a szakmai irányítást és a tantestület nevelését az eredményes munka irányában nem látom biztosítottnak, Meskó igazgató leváltását javaslom.*

A leváltással kapcsolatban felkerestem az oktatási osztály személyügyi csoportját, ahol ugyanúgy vélekedtek Meskó igazgatóról, amint azt az előbbiekből vázoltam. A leváltását már régen szerették volna fogatosítani, de a megyei Pártbizottság ehhez nem járult hozzá. Az oktatási osztály egyik előadójával felmentünk a megyei Pártbizottság káderosztályára, ahol *bemutattam Meskó igazgató által írt jegyzőkönyvek másolatát, amiből kitűnt, hogy az igazgató mennyire karrierista, öntömjénező.* A megyei Pártbizottság rövid megbeszélés után javasolta Meskó igazgató azonnali leváltását.

Az oktatási osztály kiküldöttjét felkértem, hogy 24 órán belül tegyen javaslatot az új igazgató személyét illetően.¹⁹

¹⁹ Domokos Lajos minisztériumi főelőadó jelentése a Pécssett az I. sz. tanítóképzőben tett látogatásáról, Meskó Gyula igazgató tevékenységéről. (MNL OL XIX-I-1-g-1282-M46-4-1949. Kiemelések, szögletes zárójelk tőlem – D. P.)

1950. november 4-én Wirth Aladár, a Banya Megyei Tanács személyügyi főelőadója a pedagógiai leánygimnázium tanárát, dr. Szántó Károly magyar–francia–pedagógia–pszichológia szakos tanárt, bölcsészdoktorot javasolta Meskó helyére a VKM-nek, minek nyomán november 17-én Meskót azonnali hatállyal felmentették, beosztotként a

pedagógiai leánygimnáziumba helyezték, s helyére dr. Szántó Károlyt igazgatóvá kinevezték.²⁰ Ezzel a „Vörös Sziget dinamójának” groteszk története a pécsi tanítóképző szempontjából szerencsésen lezárult. Az 1949/1950. tanévben a képzés szempontjából elvesztegetett időt, energiát csak nehezen és részlegesen sikerülhetett utóbb pótolni.

KAPCSOLÓDÓ ÉS FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alexits Gy. (1948): Az iskola és a politika. *Embernevelés*. 5. 1. sz., 30–33.
- Balogh M. és Knausz I. (1988): Az iskolák államosítása 1948-ban. *Párttörténeti Közlemények*. 34. 2. sz., 40–83.
- Donáth P. (2008a): *Oktatáspolitikai és tanítóképzési Magyarország 1945–1960*. Trezor, Budapest. (1–165.)
- Donáth P. (2008b): Súlyos következményekkel járó játszmák a katolikus tanító(nő)képzők államosítása körül. In: Szabó Cs. és Szigeti L. (szerk.): *Az egyházi iskolák államosítása Magyarországon, 1948. A Lénárd Ödön Közhatalmú Alapítvány évkönyve 2008*. Lénárd Ödön Alapítvány – Új Ember, Budapest. 139–170.
- Donáth P. (2009): A református tanító(nő)képzők államosításáról 1918-1919-ben és 1946-1948-ban. In: Fűrj Zoltán (szerk.): *Állami oktatás – közoktatás – egyházi oktatás. Hatvan éve történt az iskolák államosítása*. Kőlcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debrecen. 18–61.
- Donáth P. (2024): „Sopronból nem lesz Pócspetri”. *Iskolakultúra*. 34. 10. sz., 34–66.
- Donáth P. (2024): Az Esztergomi Érseki Tanítóképző diákjainak és tanárainak megpróbáltatásai az 1948. évi államosítás körüli küzdelmek kapcsán I–II. *Neveléstudomány*. 12. 3. sz., 110–135. és 4. sz., 33–61.
- Donáth P. (2025): Rapid minisztériumi utasítás néhány órát „sztrájkoló” tanítóképzős diáklányok megtizedelésére, tanárok eltávolítására. Zalaegerszeg, 1948. október–december 11. *Polymatheia*. 1–2. sz. Megjelenés alatt.
- Gergely F. (2014): A B-lista és a pedagógusok. Az MKP vezette politikai tisztogatás 1946–1947-ben. *Új Pedagógiai Szemle*. 64. 3–4. sz. 16–45. Letöltés: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-b-lista-es-a-pedagogusok>
- Golnhoffer E. (2004): Pedagógusok változó politikai viszonyok között. *Iskolakultúra*. 14. 10. sz., 75–83.
- Kardos J. (2007): *Iskola a politika sodrásában 1945–1993*. Gondolat, Budapest
- Kovács É. és Pöcze G. (1988): *Az állami iskolamonopólium kialakulása Magyarországon. (Viták az iskola államosításáról)*. Neveléstörténeti Füzetek, 9. OPKM.
- Lukács S.: A szocialista köznevelés. Részletek a III. küldöttgyűlésen elhangzott főtítkári beszámolóiból. *Embernevelés*. 5. 1. sz., 10–25.
- Mészáros I. (1989): *Mindszenty és Ortutay. Iskolatörténeti vázlat 1945–1948*. Magánkiadás.
- Ortutay Gy. (1948): Az új iskola kibontakozásának alapelvei. *Embernevelés*. 5. 1. sz., 3–9.
- Révai J.: Köznevelésünk feladatai. *Embernevelés*. 5. 1. sz., 1–3.
- Sáska G. (2018): Igény az igazság monopóliumára I-II: A politikai és világnézeti marxizmus-leninizmus a sztálini kor pedagógia tudományában. *Pedagógia történeti Szemle*. 4. 1–2. sz., 1–52.
- Somogyvári L., Polyák Zs. és Németh A. (2019): Új elméleti keretek a szocialista neveléstudomány vizsgálatára: a politikai vallás. *Magyar Pedagógia*. 121. 1. sz., 85–97.
- Szántó K. (1999): *A nemzet napszámossai régen és most. Történetek, elbeszélések*. Carbocomp Kft., Pécs.

²⁰ MNL OL XIX-I-1-g-1282-M46-4-1949. és Szántó, 1999. 5.